

Mato Lukačević, Mladen Đaković, Stjepan Jakab i Ivo Tubanović
(priređili)

Prešućene Žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika Podružnica Osijek –
Ogranak Đakovo, Đakovo, 2007.

Historiografija bivše jugoslavenske države nije se osobito bavila istraživanjem partizanskih zločina i komunističkim represijama krajem rata i poraća jer za nju žrtava na poraženoj strani zapravo nije ni bilo. Pobjednici su proglasili Boga mrtvim, a sebe su promovirali gospodarima istine i povijesti. Sve one koji nisu bili na njihovoj strani sustigla je zaslužena kazna, a za one koji će im se suprotstavljati neće biti milosti. Raspadom totalitarnog komunističkog sustava i bivše jugoslavenske države počela se istraživati tamna strana *svijetle prošlosti*, mnogi su tada prvi put čuli za Bleiburg, Križni put, logore i za mnoga stratišta diljem Hrvatske. Od 1990. godine do danas objavljeni su mnogi žrtvoslovi u kojima prešućene žrtve izranjaju iz tame *svijetle komunističke prošlosti* i dobivaju svoje ime i mjesto na kojem su pogubljene. U nizu mnogih žrtvoslova koji govore o prešućenim žrtvama u Drugom svjetskom ratu i poraću pojavio se ovih dana još jedan koji svjedoči o nepoznatim i prešućenim žrtvama Đakova i Đakovštine.

U uvodnom dijelu knjige *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću* dr. sc. Vladimir Geiger daje kratki povijesni prikaz ustroja komunističke revolucionarne vlasti s posebnim osvrtom na osnivanje Odjeljenja za zaštitu naroda (OZN-a) i Korpus narodne obrane Jugoslavije (KNOJ) pred kraj rata, njihovu ulogu u represijama i zločinu počinjenom nad pripadnicima poraženih postrojbi NDH (ustaše i domobrani) i nad pripadnicima njemačke vojske te pripadnicima njemačke manjine i političkih protivnika, stvarnih i potencijalnih, pogubljenih na temelju proizvoljnih optužbi. OZN-a je u Hrvatskoj počela djelovati u svibnju 1944., a KNOJ od kolovoza 1944. godine. Načelnik OZN-e za Jugoslaviju bio je Aleksandar Ranković, a za Hrvatsku Ivan

Krajačić-Stevo, dok je KNOJ bio neposredno podčinjen vrhovnom zapovjedniku Narodno oslobodilačke borbe Josipu Brozu. Za ilustraciju kako je zločin provoden može poslužiti Izvješće OZN-e, III. i IV. korpusa NOV-e i PO-a Jugoslavije od 15. siječnja 1945. gdje je istaknuto:

»Razlog ovim likvidacijama bilo je stanovište, koje u Slavoniji uzela ne samo O.Z.N-a III, nego i druge ustanove, a koje se svodi na ovo: Bez mnogo skrupula treba likvidirati sve one za koje znamo da su nam neprijatelji i koji će sutra biti protiv nas.« Opisujući stradanja i masovne likvidacije desetaka tisuća izmučenih ljudi po Križnim putovima diljem Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine čovjek se zaprepasti s koliko strasti i mržnje su izvršeni zločini nad poraženim neprijateljima, ali i mnogim civilima. Još strašnija istina krije se u činjenici da su masovne represije i likvidacije provođene sustavno, planski i po zapovijedima najviših organa vlasti. Samo u Hrvatskoj, poslije rata, postojala su 62 logora, a potkraj 1945. godine bilo je po logorima u Jugoslaviji 355.785 ratnih zarobljenika. Pitanje stvarnog broja stradalnika i Žrtava potkraj Drugoga svjetskog rata i poraća u hrvatskoj historiografiji još uvijek je opterećeno ideološkim pristupom, osobito zbog toga što još uvijek ima puno onih koji zločine opravdavaju višim ciljevima. Karakteristična floskula opravdavanja masovnih zločina, ili blaže rečeno relativizacije komunističkih represija i likvidacija, jest da je komunizam u ideji bio pozitivan, samo što je u izvedbi bilo određenih devijacija.

Na kraju Geiger upozorava na složenost pitanja koja stoje pred svakim pokušajem objektivnog istraživanja stradalih u Drugom svjetskom ratu i poraću osobito zbog činjenice što su Žrtve partizanskog terora za vrijeme komunističkog režima bile prezrene i prešućene, a dodao bih i to da je preživjelih svjedoka svakim danom sve manje.

Višestruka je važnost i značaj u konačnom objavljivanju popisa Žrtava i stradalnika, vojnika i civila u partizanskim likvidacijama u Đakovu i Đakovštini pri kraju Drugoga svjetskog rata i u poraću. Osnovna važnost istaknuta je u sintagmi naslova knjige *prešućene žrtve* koje su, osim što su bile prešućene, bile i ponižene i prezrene u činu mučenja i smaknuća, a njihovim najbližima pokušalo se izbrisati sjećanje na njihovo postojanje i stradanje. Jasno da nije postojala zemaljska sila koja je to mogla učiniti pa je cilj bio izbrisati povijesno pamćenje generacijama koje dolaze. Što se tiče režimskih historičara taj segment historije 20. stoljeća kao da nije ni postojao, ali znakovito je da i mnogi hrvatski suvremeni povjesničari zaziru od tih tema. Vladimir Geiger, koji je uz Branka Ostajmera, bio i stručni suradnik priređivačima ovog Žrtvoslova, spada u red onih suvremenih

povjesničara koji su dali neprocjenjiv doprinos istraživanju o stradanjima i Žrtvama krajem rata i poraća, osobito Folksdojčera.

Druga važnost ove knjige leži u činjenici da su ovaj ogroman i iscrpan posao učinili ljudi koji su amateri u povijesnoj znanosti, a sami su bili, tolike godine, Žrtve komunističkih represija ili su cijeli svoj život nosili u sebi sjećanje na stradanja svojih najmilijih. Njihov trud vrijedan je divljenja i zahvalnosti kao što su to zaslužili svi koji su na bilo koji način pripomogli da ova knjiga bude predana javnosti. Potrebno je svakako istaknuti veliki trud koji je u stranice ove dragocjene knjige uložila gospođa Sanja Rogoz - Šola.

Treći značaj ove knjige jest u tome što je tema koju knjiga obrađuje vrlo složena i kompleksna, kako s povijesnog i političkog, tako i s društvenog, kulturnog i opće civilizacijskog motrišta. Utvrđivanje broja Žrtava i stradalnika zahtjevan je posao koji ne trpi improvizaciju nego pretpostavlja precizno definiranu metodologiju istraživačkog postupka, bez pretenzije da će se utvrditi konačni popis svih Žrtava. Stoga ovakve knjige kada se pojave pred čitaocima, osim svih navedenih značaja imaju još jedan, ništa manje važan od spomenutih - one su poziv i poticaj suvremenima na nastavak istraživanja.

Priređivači ovog Žrtvoslova bili su itekako svjesni svih poteškoća, problema i ograničenja te mogućih propusta i pogrešaka što su ih pratili u radu, što su izriječkom i rekli u uvodnoj napomeni, pozivajući sve koji mogu dokumentima doprinijeti što točnijem i potpunijem popisu Žrtava.

Metodološki postupak kojim su se služili priređivači ove knjige temelji se na dostupnoj arhivskoj građi, iskazima preživjelih svjedoka, matičnim knjigama umrlih, znanstvenoj i memoarskoj literaturi, novinskim člancima i dokumentima iz posjeda pojedinaca.

U prvom dijelu knjige autori iznose popis stradalih/Žrtava u Drugom svjetskom ratu i poraću u Đakovu i Đakovštini s osnovnim biografskim podacima, mjestom i datumom stradanja te s ponekim fotografijama stradalih. Zatim slijedi prilog s popisom stradalih/Žrtvama rodom i prebivalištem izvan Đakova i Đakovštine koji su poginuli/ubijeni/umrli od posljedica rata i sahranjeni na području Đakovštine. U najvećem broju se to odnosi na Folksdojčere koji su ubijeni ili umrli u logoru Krndija.

Treći dio popisa odnosi se na stradale/Žrtve rodom iz Đakovštine, s prebivalištem negdje drugdje. Nakon toga slijede iskazi i svjedočenja preživjelih sudionika o događajima, likvidacijama, mučenjima s fotografijama i dokumentima o presudama ili potvrdama o mrtvima ili nestalim u masovnim stratištima. Od mnogih stratišta najviše je pogubljeno u selu Ruševo, općina Čaglin, gdje je stradalo preko 200 osoba iz Đakova i Đakovštine. Drugo veliko stratište bilo je u strogom centru grada Đakova, u voćnjaku iza crkve Svih svetih,

gdje je pogubljeno oko 75 do 80 Đakovčana. U ovom Žrtvoslovu nalazi se popis od ukupno 2817 stradalih/žrtava u Drugom svjetskom ratu i poraću od parizanskih i komunističkih represija i zločina, ali i stradalih u borbama protiv partizanskog pokreta i komunizma.

Prema istom metodološkom postupku priređivači u drugom dijelu knjige donose popis političkih zatvorenika iz Đakova i Đakovštine od 1945. do 1990. godine. Na popisu je 45 žena i 126 muškaraca koji su bili politički zatvorenici s prebivalištem u Đakovu ili Đakovštini i devet političkih zatvorenika koji su za vrijeme izdržavanja kazne imali prebivalište negdje drugdje, među njima bila je jedna žena. Podaci o političkim zatvorenicima nisu potpuni, a moguće je da su ponekad i netočni, na što upozoravaju sami priređivači. U svakom slučaju, oni su polazište za daljnja istraživanja o što točnijem broju i sudbini političkih zatvorenika iz Đakova i Đakovštine od 1945. do 1990. godine.

Na kraju, prikaz izvora i literature kojom su se služili priređivači ovog Žrtvoslova potvrđuje rečenu misao o mukotrpnom i opsežnom poslu. Navest ćemo samo najvažnije izvore koje su konzultirali priređivači u ovoj knjizi. Služili su se gradivom arhivskih institucija u Zagrebu, Slavonskom Brodu, Osijeku i Vinkovcima, zatim matičnim knjigama umrlih, raznovrsnim objavljenim izvorima i literaturom te novinstvom.

Zaključno, broj korištenih izvora i literature kojom su se služili priređivači ovog Žrtvoslova toliko je meritoran i opsežan da nam zorno govori koliko su truda i vremena ugradili u ovo djelo. Svakako, ne treba zaboraviti stotine suradnika koji su pomogli u prikupljanju podataka i bez čijeg doprinosa ovaj Žrtvoslov ne bi bio moguć.

Poslije opsežnog popisa izvora i literature slijedi sažetak na engleskom i njemačkom jeziku, a na kraju knjige nalazi se bilješka o priređivačima s kratkim životopisima Mate Lukačevića, Mladena Đakovića, Stjepana Jakaba i Ive Tubanovića.

Branimir Šutalo